
Az európai város politikai filozófiája: a polisztól a városállamon át a megapoliszig?

Hörcher Ferencnek, a Nemzeti Közszerződési Egyetem professzorának (az NKE Politika- és Államtudományi Kutató Intézet igazgatójának) legújabb angol nyelvű könyve a Lexington Books kiadó azon sorozatában jelent meg, amely a *Political Theory for Today* címet viseli. A széria „ars politica”-ja az, hogy „a politikai gondolkodást kiemelje az akadémiai világ szakzsargonjából és a társadalmi és politikai lét mindennapi világa számára megfoghatóvá tegyen” olyan releváns fogalmakat, mint például az egyén és állam viszonya, a közösségi és individuális erények, vagy éppen az emberi szabadság és felelősség. Azaz olyan, mondhatni örökös problematikákat, amelyek a mai világban is alapvető fontosságúak. Ebben a szellemben íródott a jelen kötet is, amelynek címében a kérdőjel nyilvánvalóan a gondolkodásra készítő szerzői felütésként szolgál.

A szerző koncepcióját Robin George Collingwood egyik írásából meríti, miszerint a múlt megértése lehetséges, ha annak „jeleit” [Collingwood szóhasználatában, (le)nyoma(ta)it: *traces*] keressük a jelenben. „Amint meglegljük a múlt (le)nyoma(ta)it, amelyek még léteznek a jelenben, a két állapotot, a múltat és a jelent össze lehet kapcsolni.” A koncepció tehát bevallottan egy olyan *longue durée* típusú megközelítés (a szerző maga is használja e terminust) vagy másként „nagyszabású narratíva (*grand narrative*),” amely arra törekszik, hogy bemutassa: az európai város különböző korokban létező fizikai és „humán dimenziója” miként épül egymásra, és miként foglalja magában egy későbbi korszak a korábbi bizonyos elemeit. Mindezt a magyar várostörténetből vett példákkal (pl. Sopron, Buda), sőt személyes tapasztalatokkal is illusztrálva. A collingwoodi historizmus

sem hiányzik ugyanakkor a megközelítésből, sőt: a szerző komoly hangsúlyt helyezett arra, hogy *longue durée* narratívájával párhuzamosan kifejezetten az adott kor(szak) kontextusába belehelyezve értelmezze az európai várost, „a város mint állandóan változó jelenség történeti dimenzióját” szem előtt tartva.

E két szempont érvényesítéseként Hörcher módszerének alapeleme az *urbs* és a *civitas* antikvitásra visszanyúló megkülönböztetése, amelyben az előbbi terminus arra a fizikai keretre, infrastruktúrára, mondhatni élettérre utal a legszélesebb értelemben, amelyben az utóbbi, tehát az adott városi közösség, az ugyancsak legszélesebben értelmezett „humán dimenzió” létezett.

A narratívát jól jellemezhetjük a könyv egyik fejezetének összefoglalójában (*Az ókori polisztól az itáliai városállamig és tovább*) írottakkal, ahol a szerző így nyilatkozik: „Ez a történet négy epizódból állt: „Az ókori Athén, az ókori Róma, a középkori és a reneszánsz város. Egy bizonyos minta rajzolódott ki ebben a történetben: mindegyik lépcsőfok az előző emlékezetére épült.” Ennek során bemutatja, hogy az ókori intellektuális hagyomány (Arisztotelész és Cicero) miként lépett fúzióra az érett középkorban kialakuló városi önkormányzatok gyakorlatával, akár a tipikus középkori várost, akár az itáliai városállamokat tekintjük, valamint azt, hogy miként éledt újjá az itáliai reneszánsz politikai gondolkodásában az ókori republikánus hagyomány.

A könyvet olvasva, különösen pedig annak konklúziójaként önkéntelenül is felsejlik az olvasóban, hogy az indítatást nemcsak külföldi szerzők, nevezetesen Collingwood jelenthették a szerző számára, hanem tudat alatt, vélelmezhetően egy olyan forrásból is táplálkozott, amely szellemében mindenképpen előzménynek tekinthető: nevezetesen Szűcs Jenő klasszikus, sok tekintetben ma is érvényes történeti esszéjére, a *Vázlat Európa három történeti régiójára* gondolok. Hörcher, hozzá hasonlóan, szintén az antikvitás megtermékenyítő hatását emeli ki, bár némiképp eltérő korszakolással, főként a reneszánsz és a reformáció korára koncentrálva. Ugyanakkor Hörchernél is jelen van egy erős regionalitás, Közép-, Észak- és Dél-Európa perspektívájában. A szerző könyvének konklúziója így hangzik:

„Az európai városok nem voltak demokratikusak a szó modern értelmében. Mégis, megállja a helyét az érv, hogy a képviseleti demokrácia modern formája sokat tanult az önkormányzatiság azon formájából, amelyet az európai városok fejlesztettek ki. A kormányzás e formáját, a római hagyomány alapján, republikánusnak nevezik, ahol a *res publica* eredendően a közügyeket, vagy a nép ügyeit jelentette. Később azt kezdte jelölni, amit ma államnak (*state*), *kormányzásnak*, vagy a *közügyek intézésének* hívunk. Noha a mérvadó modern felfogás szerint az alapelv, a törvény előtti egyenlőség, sem az ókori görög *politeia* sem a római *res publica* esetében nem volt kielégítő, mégis megszületett a közös kormányzás elve, és ez nagy hatást gyakorolt az európai városi közösségek önértelmezésére. Éppen ezekből az eszmékből, valamint a keresztény testvériség tanításából született meg aztán az a középkori doktrína, hogy minden egyes emberi csoport »mint egész, a csoport őseredeti és tényleges jogával bír«” (Otto von Guericke). Ennek a római- és kánonjogi eredetű fogalomnak a középkori értelmezése lehetővé tett két dolgot: jogokat, privilégiumokat és szabadságokat lehetett tulajdonítani a közösségeknek, valamint megalapozta azt a tényt, hogy a közösség tagjait kötelezettség terheli a közösség szolgálatára, ami meg kell, hogy előzze az ő egyéni érdekeiket.”

A közép-és koraujkor, valamint e korszakok ikonográfiájának kutatójaként számomra különösen szimpatikus volt, hogy a könyvben fontos szerepet kap az ikonográfia beemelése az esztörténeti narratívába – természetesen ebben az esetben is annak az elvnek a jegyében, hogy a konkrét történeti kontextus ne sikkadjon el. Ami leginkább kifejezi ebből a szempontból is a könyv újszerűségét, az nem más, mint a sienai városháza nagytermében látható freskóciklusból annak a képnek az elemzése, amely „A jó kormányzat allegóriája” elnevezést kapta a történetírásban.¹ Ez az 1330-as évek végén készült korai reneszánsz freskóciklus abból az időből származik, amikor Siena fénykorát élte, mégpedig köztársasági kormányzata idején.

¹ Erre magyarul lásd: Sashalmi Endre: Kalandozások koraujkori európai politikai ikonográfiában. in: Böhm Gábor- Fedeles Tamás (szerk.): *Bölcsészakadémia-Pécsi Tudományegyetem* 2. Pécs, 2015. 71-98. o. itt: 76-82. https://ktdt.btk.pte.hu/sites/ktdt.btk.pte.hu/files/files/bolcsesz_akademia_ebook_9789636428655_v.pdf

A freskó az erényes kormányzat legnagyobb szabású, igen komplex eszmeiséget magában foglaló későközépkori-koraújkori ábrázolása,² felvonultatva mind a teológiai erényeket, mind (nagyrészt) a kardinális és kormányzati erényeket, és az Igazságosságot, a Békét és Egyetértést állítva a politikai üzenet középpontjába mint olyan elveket, amelyek jól működő politikai közösség alapjai. A szerző, a szakirodalmat áttekintve új megvilágításba helyezi „A jó kormányzat allegóriáját” beleágyazva azt a könyv koncepciójába. Eszmetörténeti szempontból arra helyezi a hangsúlyt, hogy „a reneszánsz itáliai humanizmus kontextusát összekapcsolja a görög, római és a keresztény forrásokkal,” amelyek fellelhetők a műalkotásban.

A recenzióban végezetül pedig érdemes szót ejteni a szerző koncepciója kapcsán a könyv címlapjáról. A mai könyvek borítója vagy címlapja sok esetben semmiféle kapcsolatot nem fejez ki az adott írás tartalmával, a koraújkorban viszont elvárás volt egy címlaptól, hogy egyrészt ráhangolja az olvasót a könyvben foglaltakra, egyúttal pedig szinopszis-szerűen ki is fejezze annak tartalmát. Nyilvánvalóan a *civitas* (a polgár-állampolgár) korszakokon átívelő eszméjét csak nehezen lehetne képi ábrázolással megjeleníteni, a borítón látható kép – amely a szerző saját fotója – Sopron középkori városfalával, a mögötte levő, különböző történelmi korokra utaló épületrészekkel azonban mindenképpen az *urbs*, a keret történelmi korszakokon átívelő valóságát tárja elénk.

A könyvet, az újdonságnak számító koncepció mellett, adatgazdagsága és szakirodalmi bázisa teszi érdekfeszítővé, mellyel empirikusan hitelesíti a narratívát. Az írást bátran ajánljuk nemcsak az eszmetörténet iránt érdeklődő közönség, hanem általában véve a hazai történészek figyelmébe.

Hörcher Ferenc: *The Political Philosophy of the European City: From Police through City-State to Megapolis?* (Az európai város politikai filozófiája: a polisztól a városállamon át a megapoliszig?) Lanham-Boulder- New York- London: Lexington Books, 2021. 298 o.

Sashalmi Endre

2 Újabbban a történetírás már 1350-es évekre hozta előre a koraújkor kezdetét: Lásd pl. *Oxford Handbook of Early Modern History 1350-1750* köteteinek kronológiáját.